

УДК:323+327(477)

НОВІ ФОРМИ РЕВОЛЮЦІЙ В СУЧАСНОМУ ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ: СУТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВУ

Ганна Гиря

*Ужгородський національний університет,
факультет суспільних наук, кафедра політології і державного управління,
вул. Університетська 14, м. Ужгород 88000, Україна
e-mail: hyryaanna@gmail.com*

Розглянуто суперечливі проблеми теорії «кольорових революцій», які досліджували зокрема А. Гільов, Д. Дорофєєв, І. Максимов, Н. Ореховська, Г. Почепцов, М. Троцюк, Д. Юсупова-Фарзалієва. Проаналізовано сутність та головні ознаки «кольорових революцій», розглянуто особливості розвитку політичної системи в Україні й Грузії в постреволюційний період. Охарактеризовано проблеми та перешкоди на шляху до становлення демократії в цих та інших пострадянських країнах.

Ключові слова: кольорові революції, трояндова революція, помаранчева революція, перехідний етап, постреволюційна трансформація, демократичний прорив.

На початку ХХІ ст. розпочався новий етап політичного розвитку в Східноєвропейському регіоні, де відбулися «кольорові революції», зокрема в Грузії й Україні. Відтоді минув певний період, тому актуальним є аналіз постреволюційного розвитку цих країн і феномену «кольорових революцій» з погляду ефекту їхнього впливу на політичні системи.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали праці українських та зарубіжних дослідників А. Гільова, Д. Дорофєєва, І. Максимова, Н. Ореховської, Г. Почепцова, О. Романюка, В. Соловей, М. Троцюк, Д. Юсупової-Фарзалієвої. Ці вчені зробили вагомий внесок у вивчення зазначеної проблематики. Але актуальність дослідження досі не вичерпана, оскільки ґрунтовного вивчення потребують чимало важливих питань, пов'язаних з особливостями виникнення та перспектив «кольорових революцій».

Нині серед науковців немає однозначного визначення феномену «кольорової революції» та її особливостей. Так, Г. Почепцов зауважує: «кольорові революції» – це процес зміни правлячих режимів, що відбувається під тиском масових вуличних акцій протесту, за підтримки та фінансування зарубіжних недержавних організацій [10, с. 11]. На думку І. Максимова, «кольорова революція» – переворот, котрий здійснюється в країні з демократичним режимом, що має певні внутрішні проблеми розвитку, який спрямовується та рухається інтересами третьої геополітичної сили [7, с. 9]. «Кольорова революція», – стверджує А. Гільов, – узагальнена назва процесу зміни владної групи за широкої масової мобілізації, причиною чого став протест проти офіційних результатів виборів до органів державної влади [3, с. 107]. О. Пономарьова та Г. Рудов зауважують:

«кольорові революції» – вдосконалені модернізовані технології психоісторичної війни Заходу за світове панування [9, с. 37]. З позиції Д. Дорофєєва, «кольорові революції» – повергнення правлячих еліт ненасильницьким шляхом, котрі стали основним засобом для досягнення зміни пострадянських режимів через електоральний механізм [4, с. 51]. Н. Ореховська наголошує: особливість «кольорових революцій» спричинена новою історичною ситуацією – сучасний світ є глобальним, причому в ньому домінують інформаційно-комунікативні мережі, існування яких обумовлено цифровим етапом інформаційної революції [8, с. 126]. Масові протести проти масштабних фальсифікацій виборів представниками існуючого режиму, – констатує С. Кіршенблат, – це найважливіша ознака «кольорових революцій»; легітимізації таких революцій серед міжнародної спільноти і населення сприяло те, що акції протесту були спрямовані на захист демократичних прав громадян [5, с. 474]. О. Гапич та Д. Лушніков акцентують: відмінна ознака «кольорових революцій» – це спрямованість на дотримання законності й діючих конституцій, що вирізняє їх з-поміж класичних революцій, спрямованих на зміну конституційного ладу [2, с. 11]. Дослідники «кольорових революцій» зазначають, що вони становлять собою сукупність політичних подій, причини яких криються і у внутрішніх, і в зовнішніх чинниках [15, с. 29]. Серед них суттєвими є такі: втрата контролю діючої адміністрації над політичними перехідними процесами; духовно-ідеологічні агресії й гуманітарні інтервенції, котрі здійснюються за допомогою інформаційно-комунікативних технологій; втручання іноземних учасників у конституційні процеси в середині країни.

До чинників, котрі сприяють успіху «кольорових революцій», І. Максимов зараховує: внутрішні й зовнішні. Серед внутрішніх – корупція, економічна напруга, етнічні конфлікти на території держави, відсутність перспектив у населення. Вчений зауважує, що в усіх випадках «кольорових» переворотів активну роль брав на себе «зовнішній гравець», без якого жодна із революцій ніколи б не відбулася. Цим гравцем, на думку автора, є США [7, с. 8–9]. Інший дослідник «кольорових революцій» С. Белковський визначив десять факторів «кольорових революцій»: зовнішній тиск; делегітимізація; параліч вертикальної соціальної мобільності; протиріччя всередині владної еліти; відсутність проекту майбутнього; опозиційна сила; неможливість влади використати силу; регіонально-етнічні протиріччя; особиста унія бюрократів та політиків у правлячому класі; приводом для революції може бути фальсифікація виборів або серйозна локальна катастрофа [1, с. 63].

Сам технологічний алгоритм «кольорових революцій», на думку В. Пугачова, такий: виявляється енергетичний потенціал громадських груп, здатних брати участь у революції; визначаються політичні об'єднання, спроможні бути двигуном політичного протесту; за допомогою спеціальних тренінгів готуються ударні сили революцій у воєнізованих молодіжних таборах; будується ланцюжок практичних цілей, котрі наближені до вимог мас; забезпечується перевага опозиції в електронних ЗМІ; застосування видовищних масових дій для спонукання усіх незадоволених до активності; суспільство зазнає стану анархії, починаються масові заворушення; управління

здійснюють спеціально підготовлені спеціалісти; після захоплення влади починаються негласні чищення в державному апараті [11, с.216–222].

Спільна ознака досліджуваних держав – те, що другий перехідний етап зумовлений хвилею «кольорових революцій». Так, на виборах 2003 р. у Грузії, які влада намагалася сфальсифікувати, діючого президента Е. Шеварднадзе остаточно відсторонили від влади. На хвилях «трояндової революції», що відбулася під гаслами «Грузія без Шеварднадзе», до влади прийшов М. Саакашвілі. В Україні подібним актом непокори стала «помаранчева революція» 2004 р., що демонстративно виявила незадоволення мас правлячим режимом Л. Кучми. Кульмінаційний момент тих подій – прихід до влади опозиціонера В. Ющенка. Це дало певне сподівання на демократизацію і поступальний рух України до консолідованої демократії [14].

Як зазначив В. Соловей, у Грузії демократичний потенціал революції був згодом вихолощений, а режим М. Саакашвілі характеризувався помітними авторитарними рисами та й з економічного погляду його не можна назвати успішним. Утім, країна, що обрала військовий шлях для відновлення територіальної цілісності, позбавляється шансів нормального економічного розвитку та тяжіє до авторитарного правління. Дивно, але, навіть програвши «п'ятиденну війну» в серпні 2008 р., грузинська влада зберегла свою популярність і авторитет [13, с.38]. У Грузії після „революції троянд” мирним шляхом відновлено суверенітет центральної влади щодо Аджарії, з'явилася надія на розв'язання абхазької та південно-осетинської проблем [12, с.23].

Виборчі процеси в Грузії відбувалися у не зовсім демократичний спосіб. Виборчу комісію призначав Президент, тому навіть на президентських і повторних парламентських виборах у січні 2004 р., міжнародні спостерігачі від ОБСЄ зафіксували значні й різноманітні порушення. Президентським і парламентським виборам у січні і травні 2008 року притаманні зловживання нормативними, інституційними, адміністративними, фінансовими та медіа-ресурсами. На дострокових президентських виборах перемогу одержав М. Саакашвілі, отримавши 53% голосів. Спостерігачі від ОБСЄ охарактеризували їх такими, котрі відбулися з масовими порушеннями та фальсифікаціями: виборче законодавство змінювалося напередодні виборів, державними ресурсами явно зловживали, громадських працівників і опозиційних активістів відверто залякували, виборчі списки складали неточно. Опозиційні кандидати зазначали, що фальсифікація штовхнула М. Саакашвілі на подолання 50-відсоткового порогу з метою запобігання другого туру. Тому назвати Грузію виборчою демократією важко [14].

Траєкторію «постреволюційної» трансформації в Грузії визначили два основні чинники: абсолютний характер перемоги опозиції та монолітність табору переможців. Абсолютний характер перемоги допоміг новій правлячій еліті за власним розсудом зберігати та модифікувати інститути. Монолітність переможців сприяла консолідації значного сегменту політичної еліти навколо єдиної «партії влади». Унаслідок «кольорової революції» грузинський політичний режим позбувся бар'єрів, які обмежують використання силових стратегій [3, с. 112].

Режим М. Саакашвілі не назвемо демократичним, але його можна вважати ефективним. Отже, наслідком грузинської революції стало формування режиму сильнішого за знищений революцією, хоча і менш демократичного.

В Україні демонстрантам вдалося домогтися обрання на пост Президента В. Ющенка, таким чином змінивши головного гравця в політичній еліті, але подальші політичні зміни були мінімальні [6, с.25]. В Україні і у Грузії поміркований тип переходу шляхом виборчого процесу зумовили перемогу опозиції на виборах. Однак можливість почати реальні реформи у всіх сферах суспільних відносин, що відкривалася після зміни влади, надалі була втрачена. Причина – глибока фрагментація еліт. Неспроможні досягти компромісу між головними політичними гравцями вони віддали перевагу «грі до переможного кінця», тобто «грі з нульовою сумою», яка закінчилася взаємним програшем. Прагнення отримати перемогу (пост Президента з посиленими повноваженнями) здавалося вищою, ніж ціна участі в конфлікті. Можливість використання ресурсів (загальнонаціонального багатства) в цій боротьбі не обмежена ані формальними, ані неформальними правилами.

Результати гострого суперництва еліт виявилися наприкінці 2008 р., коли на початку світової рецесії Україна опинилася серед країн, найпостраждаліших від кризи. Яскравим прикладом також став провал проекту створення демократичної коаліції в серпні 2006 р. і формування уряду М. Азарова з представників команди Л. Кучми. Це засвідчує збереження названої тенденції, а також чергову паузу в процесі демократизації. Формально ж створена коаліція на початку грудня 2008 р. у складі «Блоку Юлії Тимошенко» (БЮТ), частини депутатів парламентської фракції «Нашої України – Народної самооборони» (НУ-НС) і «Блоку В. Литвина» не сприяла ефективній і результативній роботі, а стала результатом внутрішньої боротьби між президентом В. Ющенко і прем'єром Ю. Тимошенко.

Причина загострення боротьби полягає в нечіткості розподілу повноважень між Президентом та виконавчою гілкою влади, що ще більше зросла після конституційних змін 2004 р., котрі не лише запровадили парламентсько-президентську систему правління, а й одночасно позбавили главу держави частини повноважень. Це спричинило руйнацію гегемоністської моделі консолідації неопатримоніального режиму, де президент відіграв роль верховного арбітра й уособлював центр системи, і стало кроком до розвитку інституту парламентаризму в Україні [14].

В. Соловей стверджує: впевнено говорити про затвердження демократії можна лише в Україні. Перевагу він віддає Україні тому, що в цій країні під час загальнонаціональних конкурентних, вільних і прозорих виборів 2010 р. змінилися місцями влада й опозиція, у свою чергу, помінявшись місцями в процесі «Помаранчевої революції» 2004 р. Така мирна зміна влади – важливий критерій успіху демократизації [13, с. 37–38]. При чому одним із ключових факторів виживання та зміцнення демократії в Україні виявився запеклий конфлікт усередині української еліти. Рівність сил елітних фракцій призвела до дилеми: взаємне знищення або компроміс, механізмом якого стали

демократичні інститути та процедури. Українська ситуація зайвий раз підтверджує давнє спостереження: демократія виростає не з достоїнств людей, а з їхніх недоліків.

Щоправда, коли в політиці елітний конфлікт спричинив зміцнення демократії як механізму внутрішньоелітного компромісу, то в економіці його результатами були дезорганізація й управлінський параліч. Феноменальний український економічний підйом закінчився майже відразу ж після «помаранчевої революції», причому внаслідок внутрішніх причин, а не через вплив зовнішніх чинників. За демократію Україні довелося заплатити масштабними економічними і соціальними втратами. Втім з початку 2010 р. українська економіка демонструвала високі темпи відновлення – майже настільки ж високі, як і темпи падіння в 2008–2009 рр. [13, с. 38].

В Україні «помаранчева революція» та наступні події призвели до появи трикутника вето-акторів з колишньої правлячої еліти та двох груп коаліції переможців. За такого формату, що мав опору в інститутах прем'єр-президентської системи, спроби однієї групи зайняти домінуюче становище блокувалися іншими групами. Тобто з випадків «кольорових революцій» український – єдиний, де інституціональні зміни змушували акторів дотримуватися стратегії компромісів, оскільки сила інститутів визначається силою акторів, зацікавлених в їхньому існуванні. Зауважимо: передумовою затвердження в Україні інституціоналізованої конкуренції еліт стала наявність груп, укоріненіх в партизованому політичному полі до «кольорової революції» [3, с. 118].

Політичний процес сучасної України відповідає одному з головних критеріїв перехідного стану, так званій подвійній невизначеності – правил і процедур політичної гри, а також її результатів. Крім того, в Україні незавершений так званий постпомаранчевий перехід з характерною для нього невизначеністю результатів політичної гри залишає відкритим питання про подальші політичні перспективи України, котрі задаються щонайменше двома потенційними векторами: або зумовлена постійними політичними кризами стагнація ліберально-демократичних перетворень, яка містить загрозу повернення до попереднього типу режиму, або ж створення інституційної структури, що сприяла б консолідації режиму демократичної ситуації та заклала основи для подальшого переходу до консолідованої демократії.

Отже, «кольорові революції» не можна розглядати як гарантований демократичний прорив. Підриваючи режими пострадянських держав, вони лише відкривають можливості для переходу до демократії, але не гарантують переходу. Події, котрі відбулися в Україні та Грузії, отримали назву «кольорових революцій», хоча вони й не призвели до змін існуючого політичного ладу, а тільки здійснили ротацію політичних еліт. До влади у цих країнах прийшли прозахідно налаштовані політики, які в минулому вже обіймали керівні посади, однак були вимушені перейти в опозицію. Крім того, найважливішим успіхом «кольорової революції» й основною умовою повноцінної її реалізації є підтримка з-за кордону.

Підсумовуючи, доходимо висновку, що в міжнародній практиці феномен «кольорових революцій» з'явився не так давно, але він заслуговує на пильну увагу науковців і політиків.

Список використаної літератури

1. Барсамов В. А. «Цветные революции» : теоретический и прикладной аспекты / В. А. Барсамов // Социс. – 2006. – № 8. – С. 57–66.
 2. Гапич А. Э. Технологии «цветных революций» / А. Э. Гапич, Д. А. Лушников. – М.: РИОР, 2010. – 132 с.
 3. Гилев А. В. Политические трансформации на постсоветском пространстве : имеют ли значение «цветные революции» ? / А. В. Гилев // Полития. – 2010. – № 2 (57). – С. 107–121.
 4. Дорофеев Д. В. «Цветные революции» в центральноазиатском регионе в контексте внешнеполитической стратегии США / Д. В. Дорофеев // Культура народов Причерноморья. – 2008. – № 125. – С. 51–54.
 5. Кіршенблат С. В. Досвід використання моделі «кольорових революцій» у посткомуністичних регіонах / С. В. Кіршенблат // Політологічні та соціологічні студії. Збірник наукових праць. – 2010. – Т. IX. – С. 463–474.
 6. Лейн Д. «Цветная» революция как политический феномен / Дэвид Лейн // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2010. – № 1. – С. 16–38.
 7. Максимов И. В. «Цветная» революция – социальный процесс или сетевая технология ? / И. В. Максимов. – М. : Книга по Требованию, 2010. – 116 с.
 8. Ореховская Н. Е. Сущность и место «цветных революций» в ряду революций / Н.Е. Ореховская // Историческая и социально-образовательная мысль. – 2012. – № 2 (12). – С. 124–127.
 9. Пономарева Е. Г. «Цветные революции» : природа, символы, технологии / Е. Г. Пономарева, Г. А. Рудов // Обозреватель – Observer. – 2012. – № 3. – С. 36–48.
 10. Почепцов Г. Революция. com. Основы протестной инженерии / Георгий Почепцов. – М. : Европа, 2005. – 532 с.
 11. Пугачев В. П. Управление свободой / В. П. Пугачев. – М. : КомКнига, 2005. – 272 с.
 12. Романюк О. Посткомуністичні революції / О. Романюк // Політичний менеджмент. – 2005. – № 4. – С. 16–28.
 13. Соловей В. Д. «Цветные революции» и Россия / В. Д. Соловей // Сравнительная политика. – 2011. – № 1. – С. 33–43.
 14. Троцюк М.М. Політичні режими України та Грузії після «кольорових революцій» : [Електронний ресурс] / М. М. Троцюк // Студентські наукові записки. – Серія «Соціально-політичні науки». – 2011. – Вип. 3. – Режим доступу : <http://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/868>
 15. Юсупова-Фарзалиева Д. М. «Цветные революции» как следствие кризиса современных демократий / Д. М. Юсупова-Фарзалиева // Вестник Института стратегических исследований ПГЛУ : Сб. научн. трудов. – 2012. – Вып. 3 : Эверсионный вектор мировой политики : теория, стратегия, тактика. – С. 28–30.
-

*Стаття надійшла до редколегії 28.05.2014**Прийнята до друку 20.06.2014*

NEW FORMS OF REVOLUTION IN THE MODERN WORLD: THE ESSENCE AND FEATURES OF MANIFESTATIONS

Hanna Hyria

*Uzhgorod National University,
Faculty of Social Sciences, Department of Political Science and Public Administration,
Str. 14 University, Uzhgorod 88000, Ukraine
e-mail: hyryaanna@gmail.com*

“Colored revolution” issues and challenges covered by A. Gilyov, D. Dorofeyev, I. Maksimov, N. Orekhovska, G. Pocheptsov, M. Trotsyuk, D. Yusupova-Farzaliyeva et al. are examined. The essence and the key features of “colored revolutions” are analyzed. Peculiarities of the development of Ukraine’s and Georgia’s political systems of post-revolutionary period are looked through carefully. Problem points and obstacles concerning building of the democracy that these and the other post-Soviet countries face are characterized.

Key words: colored revolutions, Rose revolution, Orange revolution, transitive period, post-revolutionary transformation, democracy’s achievement.

НОВЫЕ ФОРМЫ РЕВОЛЮЦИЙ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ: СУЩНОСТЬ И ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЙ

Анна Гиря

*Ужгородский национальный университет,
факультет общественных наук, кафедра политологии и государственного управления,
ул. Университетская 14, г. Ужгород 88000, Украина
e - mail: hyryaanna@gmail.com*

Рассматриваются противоречивые проблемы теории «цветных революций», которые исследовали А. Гилёв, Д. Дорофеев, И. Максимов, Н. Ореховская, Г. Почепцов, М. Троцюк, Д. Юсупова-Фарзалиева и др. Анализируется сущность и главные приметы «цветных революций», особенности развития политической системы в Украине и Грузии в постреволюционный период. Охарактеризованы проблемы и препятствия на пути к демократии в этих и других постсоветских республиках.

Ключевые слова: цветные революции, гвоздичная революция, оранжевая революция, переходной этап, постреволюционная трансформация, демократический прорыв.